

Âfiyeti Yakînî İmanla Kıyaslayan Hadislerin Tetkiki ve İhtilafın Çözümü

“Examination and the Solution of the Hadiths that Compare ‘Âfiyah with Yakîni Faith”

Elif Eryarsoy AYDIN*

Abstract: Âfiyah means being away from diseases and troubles, It is a state of being free from both physical and mental illnesses. Mu’âfât is the; Creator giving âfiyah to His servant. Âfiyah and Mu’âfât is mentioned in many hadiths. The Messenger of Allah advised his companions to seek âfiyah from Allah. In a narration from Abu Bakr: Ask Allah to give you âfiyah or mu’âfât. For no one has ever received anything superior/valuable than âfiyah or mu’âfât after yakîn / full faith.” is one of the hadiths about âfiyah. In the hadith, which is included in basic hadith sources with different versions, the meaning of âfiye is explained by comparison with yakîni faith. But in some of the hadiths it is sad that âfiyet or mu’âfât is the highest blessing after faith, while in some narratives it is sad that âfiye is superior to faith. There is also a narration that mentions yakînî faith and mu’âfât as equivalent. This discrepancy in the hadiths comparing âfiye with yakîni faith is remarkable. The narrations took place in Nesai’s Sunen al kubra and Tahâvî’s Serh Muskilî’l Asar. However, no explanation has been made in these works or in other sources regarding the classification of âfiye and yakîni faith. No attention was drawn to the conflict between the hadiths on this point, and no solution was offered. For these reasons, the hadiths that compare âfiye with yakîni faith have been studied and examined. The research was limited with the Kutub-i Tis’a and earlier works, and the basic sources were centered in this study. Hadiths with issues other than âfiye and yakîni faith that have contributed to resolving the conflict have been pointed out. In this article, in order to resolve the conflict in the narration, different versions of the hadith were brought together and examined in terms of the sanad and the matn, and it was aimed to eliminate the conflict.

Citation: Elif Eryarsoy AYDIN, “Âfiyetin Yakîni İman ile Kıyaslayan Hadislerin Tetkiki ve İhtilafın Çözümü” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XXI/1, 2023, pp. 99-124.

Keywords: Âfiyet, Mu’âfât, Yakîn, Yakîni Faith, Demand of âfiye.

I. Giriş

Âfiyet, Yüce Allah’ın kulunu korumasıdır.¹ Sözlüklerde “hastalıklardan, belalardan uzak olmak, korunmak” şeklinde açıklanır. Hastalığın zıddı ve sıhhatli

* Dr., Vaiz, Ümraniye Müftülüğü, Hadis, İSTANBUL, eliferyarsoy@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2829-3189

Geliş: 29.12.2022

Yayın: 30.06.2023

¹ Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyâ, *Mu’cemü mekâyisi’l-luga*, thk. Abdüsselâm Harun (Beyrut: Dâru’l-fiker, 1399/1979), “Afv” 4/56.

olma hâli için kullanılır.²

Âfiyet teriminden sadece bedenî hastalıklardan değil, ruhî hastalıklardan da selamette olmak anlaşılır. Aynı kökten gelen muâfât ise, yaratıcının kuluna âfiyet vermesidir. Muâfât, “Allah’ın (c.c.) seni insanlara, insanları sana karşı âfiyette kılmasıdır. Yani seni onlardan, onları senden müstağni kılması ve başkalarının zararını senden, senin zararını başkalarından uzak tutmasıdır.” cümleleri ile izah edilmiştir.³

Âfiyet ve muâfât kelimeleri -zikrettiğimiz anlamı ile- Kur’an’da kullanılmamaktadır.⁴ Hadislerde ise âfiyet ve muâfât açıkladığımız bu anlamları ile pek çok rivayette yer almaktadır:

İslam Peygamberi (s.a.v.) Allah’tan (c.c.) âfiyet istemenin ne denli önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Mesela Abbas (r.a.), bir defasında Sevgili Peygamberimizden (s.a.v.) “Bana Allah Teâlâ’dan isteyeceğim bir şey öğret!” talebinde bulununca, Efendimiz (s.a.v.) ona, “Allah’tan âfiyet dile!” buyurmuştur. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Hz. Abbas bu soruyu tekrar sormuş ve Allah Elçisi de “Ey Abbas! Ey Resûlullah’ın amcası! Allah’tan dünya ve ahirette âfiyet dile!” sözleriyle yine aynı cevabı vermiştir.⁵

Nebi (a.s.), ezanla kâmet arasında yapılan duanın reddedilmeyeceğine işaret ettiğinde, bir sahabî kendisine “Ey Allah’ın Resûlü, peki nasıl dua edelim?” sorusunu yönelmiştir. Sevgili Peygamberimiz “Allah’tan dünya ve ahiret için âfiyet isteyin,”⁶ şeklinde karşılık vermiş; böylelikle âfiyet talebi için duanın kabul edileceği zamanları kollamayı ve her iki cihan için âfiyetin talep edilmesi gerektiğini öğretmiştir.

Sahabe-i kirâma âfiyet konusunda tavsiyelerde bulunan Hz. Peygamber, kendisi de âfiyet istemeyi ihmal etmemiş; sabah akşam dualarında âfiyete yer vermiştir: “Allah’ım! Senden dünya ve ahirette âfiyet isterim. Allah’ım! Sen’den dinim, dünyam, aile fertlerim ve malım hakkında afv ve âfiyet dileirim.”⁷

Âfiyet talebini dünya ile sınırlamayan; ahiret için de âfiyet istenmesi gerek-

² Ebû'l-İlîl el-Askerî, *el-Furûku'l-lugaviyye* (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1971), “el-Farku beyne's-sihhati ve'l-âfiyeti”, s.125; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâr sadır, 1414), “Afv”, 15/72.

³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “Afv”, 15/72.

⁴ Kur’an’da aynı kökten “afv” kelimesi fazlalık (Bakara 219) ve bağışlama (Araf 199) anlamı ile kullanılmıştır. Afv, beş âyette Allah’ın sıfatı olan afvü, bir âyette insanların sıfatı olarak âfin şeklinde, yirmi yedi ayette de çeşitli fiil kalıplarında kullanılmıştır. (Mustafa Çağrırcı, “Afv”, *DİA* (İstanbul: TDV, 1988), 1/394.)

⁵ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülcî Tirmizî, *Sünenü'l-Tirmizî* (Riyad: Dâru's-selâm, 1421/2000), Deavât, 84. (No. 3514).

⁶ İbn Mâce el-Kazvîni, *Sünen* (Riyad: Dâru's-selâm, 1421/2000), Dua 14. (No. 3848).

⁷ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi, *Sünenü Ebî Dâvûd* (Riyad: Dâru's-selâm, 1421/2000), “Edcb”, 103. (No. 5074).

tiğini anlatan Habîb-i Kibriya, Bakî' kabristanına gittiğinde "Müminler yurdunun sakinleri, sizlere selam olsun. İnşallah biz de size katılacağız. Bizler ve sizler için Allah'tan âfiyet dilerim; Allah'ım, Bakî' kabristanında bulunanları başışla,"⁸ sözleriyle dua ederdi.

Âfiyet ve muâfât konusunda nakledilen hadis örneklerini çoğaltmak mümkündür. Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) (v. 13/634) Peygamber Efendimizden naklettiği "Allah'tan âfiyet -ya da muâfât - vermesini dileyin. Çünkü hiçbir kimseye sağlam bir inançtan sonra âfiyetten -ya da muâfâttan- daha üstün hiçbir şey verilmemiştir." şeklindeki rivayeti de âfiyetin ve Allah'tan âfiyet dilemenin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Zikrettiğimiz bu hadis farklı tarikleri ile ilk dönem kaynaklarında mevcuttur. Ebû Bekir'in (r.a.) bir hutbe esnasında naklettiği ve âfiyet dışında başka bazı tavsiyelerin de bulunduğu hadis-i şerifin çeşitli rivayetlerinde lafızlarda ihtilaf, tavsiyelerin sıralanmasında da takdim te'hir bulunmaktadır.

Hadis-i şerifte âfiyet ve muâfâtın önemi, yakîni iman ile kıyaslanarak anlatılmıştır. Tüm tarikleri Ebû Bekir'e (r.a.) dayanan hadisin rivayetleri arasında, âfiyetin yakîni iman ile kıyaslanması noktasında tearuz mevcuttur.⁹ Nitekim Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*'sında ihtilaflı tariklerden bazılarını bir araya getirmiştir.¹⁰

Makalemiz, âfiyet ve muâfâtın yakîni iman ile mukayesesini yapan rivayetlerin tariklerini inceleyerek, ihtilafları tespit etme ve çözüme amacındadır. Bahis mevzuu hadisler -ilk üç asırda tasnif edilmiş kaynaklar esas alınıp- gruplandırılarak tetkik ve tahlil edilecektir. Rivayetlerdeki âfiyet ve yakîni iman dışındaki konulara, ihtilafı çözüme noktasında katkıları varsa dikkat çekilecektir.

1. Âfiyetin yakîni imandan sonra en üstün nimet olduğuna dair rivayetler

Hadis eserlerinde "Allah Teâlâ'dan âfiyeti dileyin! Zira bir kula yakîni bir imandan sonra verilebilecek en üstün şey âfiyettir." anlamında rivayetler mevcuttur. Bu hadislerin bazılarında -âfiyetin yakîni iman ile mukayesesini dışında doğruluk, yalan, haset gibi ahlakî konular ile insanlar arası ilişkilere dair bazı tavsiyeler zikredilmiş ve "Allah Teâlâ'nın emrettiği gibi birbirinizle kardeş olun!" buyurulmuştur.

⁸ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-sahih* (Riyad: Dâru's-selâm, 1421/2000), "Cenâiz", 104.

⁹ Mütearız hadisler aynı konuda ve makbul ise, bu hadisler ihtilafı kabul edilir ve tearuzun çözümü aranır. (Geniş bilgi için bkz: İ. Lütfi Çakan, *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları*, (İstanbul: İFAV, 2010), 29-35.)

¹⁰ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*'da "Mes'eletü'l-muâfâti zikru ihtilâfi elfâzi'n-nâkiline li haberi Ebî Bekri's-Siddik radiyallahu anhu fi zâlik" başlığı altında on (10) rivayeti bir araya getirmiştir. (Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasan Abdulmün'im Şelebî (Beyrut: Risale, 1421/2001), 9/324-327.

1.1. Kaynak

Âfiyetin veya muâfâtın yakînî imandan sonra en üstün nimet olduğunu anlatan rivayetler -çoğunluğu Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) *Müsned*'inde olmak üzere hadis kaynaklarında yer almaktadır. Bu grupta zikredilecek hadislerin ilki -müelliflerin vefat tarihi esas alınarak sıralandığında- Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin (v. 204/819) *Müsned*'indedir:

(I)

حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يَزِيدُ بْنُ خُمَيْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُلَيْمَ بْنَ عَامِرٍ، يُحَدِّثُ عَنْ أَوْسَطِ الْبَجَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَخْطُبُ، فَذَكَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَكَى، ثُمَّ قَالَ: يَغْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلَيْكُمْ بِالصَّدَقِ، فَإِنَّهُ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ، وَإِنَّا كُفَرْنَا وَالْكَذِبَ فَإِنَّهُ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَهُمَا فِي النَّارِ، وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْيَقِينَ وَالْمُعَافَاةَ، فَإِنَّ النَّاسَ لَمْ يُعْطَوْا شَيْئًا بَعْدَ الْيَقِينِ أَفْضَلَ مِنَ الْمُعَافَاةِ -، أَوْ قَالَ الْعَافِيَةِ - وَلَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَقَاطَعُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا.

...Evsat el-Becelî (r.a.) dedi ki: Ebû Bekir'i (r.a.) hutbe irad ederken dinledim. Nebi'yi (s.a.v.) andı ve ağladı. Sonra O -yani Peygamber (s.a.v.)- şöyle buyurdu: “Doğruluktan ayrılmayın! Çünkü doğruluk, iyiliğe götürür. Her ikisi de cennettir. Yalandan da uzak durun! Çünkü yalan günaha götürür. Her ikisi de ateştedir. Allah'tan (c.c.) sağlam bir inanç ve muâfât dileyin. Çünkü insanlara sağlam inançtan sonra muâfâttan -ya da âfiyetten dedi- daha üstün bir şey verilmemiştir. Birbirinizi kıskanmayın, birbirinizden nefret etmeyin, aranızdaki bağları koparmayın, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun!”¹¹

Diğer bir tarik Humeydî'nin (v. 219/834), *Müsned*'indedir. Bu rivayette sadece âfiyet ile ilgili bölüm vardır, diğer tavsiyelerden ise bahsedilmemektedir. Humeydî'nin rivayetinde -önceki rivayetten fazla olarak- Hz. Ebû Bekir'in bu lafızları Allah Resûlü'nden (s.a.v.) hicretin ilk yılında duyduğu ve ravi Evsat el-Becelî'nin Hims'ta bir hutbede bu hadisi naklettiği bilgisi bulunmaktadır:

(II)

حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ الدَّمَشَقِيُّ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ يَقُولُ سَمِعْتُ سُلَيْمَ بْنَ عَامِرٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَوْسَطَ الْبَجَلِيِّ وَهُوَ عَلَى مِنْبَرِ حِمَصٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ يَقُولُ وَهُوَ عَلَى مِنْبَرِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ عَامَ الْأَوَّلِ: سَلُوا اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ، فَإِنَّهُ مَا أُوتِيَ عَبْدٌ بَعْدَ يَقِينٍ شَيْئًا خَيْرًا مِنَ الْعَافِيَةِ.

¹¹ Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *Müsned*, thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türki (Mısır: Dâr hicr, 1419/1999), 1/5.

... Süleym b. Âmir'i şöyle derken dinledim: Evsat el-Beceli'nin Hıms (mes-cidi) minberinde şöyle söylediğini işittim: Ebû Bekir es-Sıddık'ın Resûlullah'ın minberindeyken dinledim: 'Ben Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu duydum' dedikten sonra gözyaşlarına boğuldu. Sonra (Ebû Bekir) tekrar aynı sözleri söyledi. Yine gözyaşlarına boğuldu. Ardından, hicretin birinci senesi Resûlullah'ı şöyle buyururken dinledim, dedi: "Allah'tan (sizi) affetmesini ve (size) âfiyet vermesini dileyin. Çünkü hiçbir kula sağlam bir inançtan sonra âfiyetten daha hayırlı hiçbir şey verilmemiştir."¹²

Ebu Dâvûd et-Tayâlisî ve Humeydi'nin *Müsned*'leri dışında, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de âfiyetin yakînî imandan sonra kula verilen en hayırlı şey olduğunu ifade eden hadisler bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bu manadaki ilk rivayet, Tayâlisî'deki hadis ile neredeyse aynıdır. Sadece hadiste mezkûr tavsiyelerde takdim/te'hir vardır:

(III)

حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ حُمَيْرٍ، عَنْ سُلَيْمِ بْنِ عَامِرٍ، عَنْ أَوْسَطَ، قَالَ: خَطَبَنَا أَبُو بَكْرٍ، فَقَالَ: قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَامِي هَذَا غَامَ الْأُولِ، وَبَكَى أَبُو بَكْرٍ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: سَلُوا اللَّهَ الْمَعَاةَ - أَوْ قَالَ: الْعَافِيَةَ - فَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ قَطُّ بَعْدَ الْيَقِينِ أَفْضَلَ مِنَ الْعَافِيَةِ - أَوْ الْمَعَاةَ - عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّهُ مَعَ الْبِرِّ، وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّهُ مَعَ الْفُجُورِ، وَهُمَا فِي النَّارِ، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَقَاتِعُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَكُونُوا إِخْوَانًا كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ

... Evsat dedi ki: Ebû Bekir (r.a.) bize bir hutbe irad etti ve Resûlullah (s.a.v.) hicretin birinci senesi benim durduğum şu yerde durdu, dedikten sonra Ebû Bekir ağlayıverdi. Ardından Ebû Bekir "Allah'tan âfiyet -ya da muâfât-vermesini dileyin. Çünkü hiçbir kimseye sağlam inançtan sonra âfiyetten -ya da muâfâttan- daha üstün hiçbir şey asla verilmemiştir. Doğruluktan ayrılmamaya bakın! Çünkü o, iyilikle beraberdir. Her ikisi de cennettedir. Yalandan da uzak durun! Çünkü o, günahla beraberdir. Her ikisi de ateştedir. Birbirinizi kıskanmayın, birbirinizden nefret etmeyin, aranızdaki bağları koparmayın, birbirinize sırt çevirmeyin, Yüce Allah'ın size emrettiği gibi kardeşler olun!"¹³

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yukarıdaki rivayet dışındaki hadislerde hemen aynı bilgiler verilmekte, âfiyetin yakînî imandan sonra en üstün veya en hayırlı nimet olduğu vurgulanmaktadır. Bir diğer rivayette önceki bilgilere ek olarak Ebû Bekir'in halife seçildiği gün bahsi geçen hutbeyi verdiği anlatılmaktadır:

(IV)

حَدَّثَنَا رَوْحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ حُمَيْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُلَيْمِ بْنِ عَامِرٍ - رَجُلًا مِنْ أَهْلِ حِمْيَرَ،

¹² Ebû Bekir Abdullah b. ez-Zübeyr b. Îsâ el-Kureşî el-Humeydi, *Müsned* thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Dimeşk: Dâru's-sakka, 1996), 1/149.

¹³ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/168. (No.5).

وَكَانَ قَدْ أَدْرَكَ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَقَالَ مَرَّةً : قَالَ - : سَمِعْتُ أَوْسَطَ الْبَجَلِيِّ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ ، قَالَ : سَمِعْتُهُ يَحْطُبُ النَّاسَ - وَقَالَ مَرَّةً : حِينَ اسْتُخْلِفَ - فَقَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ غَامَ الْأَوَّلِ مَقَامِي هَذَا - وَبَكَى أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَقَالَ : " أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ ، فَإِنَّ النَّاسَ لَمْ يُعْطُوا بَعْدَ الْيَقِينِ شَيْئًا خَيْرًا مِنَ الْعَافِيَةِ ، وَعَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ ، فَإِنَّهُ فِي الْجَنَّةِ ، وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ ، فَإِنَّهُ مَعَ الْفُجُورِ ، وَهُمَا فِي النَّارِ ، وَلَا تَقَاتِعُوا ، وَلَا تَبَاغُضُوا ، وَلَا تَحَاسَدُوا ، وَلَا تَدَابَرُوا ، وَكُونُوا إِخْوَانًا كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

...Süleyman b. Âmir'den nakledildiğine göre -Hıms ehlinde Hz. Peygamber'in sahabesini gören birisidir -bir defa Evsat el-Beceli, şöyle demiştir: Ebû Bekir'i (r.a.) hutbe irad ederken (bir defasında 'halife olduğunda' demiştir.) dinledim. Ebû Bekir şöyle dedi: Allah Resûlü benim bulunduğum bu yerde hicretin birinci senesinde ayağa kalktı, dedi ve ağladı. Sonra Ebû Bekir şöyle devam etti: "Allah'tan afv ve âfiyet dileyin. İnsanlara sağlam bir imandan sonra âfiyetten daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Doğruluktan ayrılmamaya bakın! Çünkü o iyilikle beraberdir. Her ikisi de cennettir. Yalandan da uzak durun! Çünkü o günahla beraberdir. Her ikisi de ateştedir. Birbirinizi kıskanmayın, birbirinizden nefret etmeyin, aranızdaki bağları koparmayın, birbirinize sırt çevirmeyin, Yüce Allah'ın size emrettiği gibi kardeşler olun!"¹⁴

Müsned'deki bir başka rivayette ravi Evsat el-Beceli, bu hadisi, Efendimiz (s.a.v.) vefat ettiği zaman Ebû Bekir'den (r.a.) işittiğini ifade etmiştir. Bu da yukarıda zikrettiğimiz hadiste verilen bilgiyi teyit etmektedir. "Allah'tan muâfât isteyin, kimseye sağlam bir imandan sonra muâfâttan daha hayırlı bir şey verilmemiştir." buyruğu diğer hadislerde de geçen tavsiyelerden sonra zikredilmiştir. Ayrıca bu rivayette âfiyet kelimesi kullanılmamıştır:

(V)

حَدَّثَنَا هَاشِمٌ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ أَحْبَبْتَنِي يَزِيدُ بْنُ حُمَيْرٍ ، قَالَ سَمِعْتُ سَلِيمَ بْنَ عَامِرٍ ، رَجُلًا مِنْ حَمِيرٍ يُحَدِّثُ ، عَنْ أَوْسَطِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَوْسَطِ الْبَجَلِيِّ ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي بَكْرٍ ، أَنَّهُ سَمِعَهُ حِينَ تُوْفِّي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ : قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَامَ الْأَوَّلِ مَقَامِي هَذَا ، ثُمَّ بَكَى ، ثُمَّ قَالَ : عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّهُ مَعَ الْبِرِّ ، وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ ، وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّهُ مَعَ الْفُجُورِ ، وَهُمَا فِي النَّارِ ، وَسَلُّوا اللَّهَ الْمُعَافَاةَ ، فَإِنَّهُ لَمْ يَأْتِ رَجُلٌ بَعْدَ الْيَقِينِ شَيْئًا خَيْرًا مِنَ الْمُعَافَاةِ .

...Evsat el-Beceli, Peygamber Efendimiz vefat ettiğinde Hz. Ebû Bekir'in şöyle dediğini işitmiştir: Allah Resûlü, hicretin ilk senesinde benim durduğum şu yerde durdu, dedi ve sonra ağladı. Ardından (Ebû Bekir) şöyle devam etti: "Doğruluktan ayrılmamaya bakın! Çünkü o iyilikle beraberdir. Her ikisi de cennettir. Yalandan da uzak durun! Çünkü o günahla beraberdir. Her ikisi de ateştedir. Allah'tan muâfât isteyin. Çünkü kimseye sağlam bir imandan

¹⁴ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/182. (No. 34).

sonra muâfâttan hayırlı bir şey verilmemiştir.”¹⁵

Ebû Bekir’den (r.a.) hadisi nakleden Evsat el-Becelî dışındaki ravilerden biri Hz. Ömer’dir. Onun naklettiği hadiste de muâfâtın imandan sonra en hayırlı nimet olduğu buyurulmuştur. Hadis-i şerifin sonunda cennet veya cehennem vesile olacak doğruluk ve iyilik ile yalan ve günah konusuna değinilmiştir:

(VI)

حَدَّثَنَا بَهْرُ بْنُ أَسَدٍ ، حَدَّثَنَا سَلِيمُ بْنُ حَيَّانَ ، قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ ، يُحَدِّثُ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ، أَنَّ عُمَرَ ، قَالَ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ حَظَبْنَا ، فَقَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا عَامَ أَوَّلٍ ، فَقَالَ : أَلَا إِنَّهُ لَمْ يَنْقَسَمْ بَيْنَ النَّاسِ شَيْءٌ أَفْضَلُ مِنَ الْمُعَافَاةِ بَعْدَ الْيَقِينِ ، أَلَا إِنَّ الصِّدْقَ وَالْبِرَّ فِي الْجَنَّةِ ، أَلَا إِنَّ الْكُذْبَ وَالْفُجُورَ فِي النَّارِ .

... Humeyd b. Abdurrahman’dan rivayete göre Ömer (r.a.) dedi ki: Ebû Bekir (r.a.) bize bir hutbe verdi ve şunları söyledi: Hicretin birinci senesinde Resûlullah (s.a.v.) ayağa kalkarak şöyle buyurdu: “Şunu bilin ki, sağlam bir inançtan sonra insanlar arasında âfiyetten daha üstün bir şey paylaşılmış değildir. Yine şunu da bilin, doğruluk ve iyilik cennettir. İyi bilin ki, yalan ve günah da ateştedir.”¹⁶

Âfiyetin yakini imandan sonra verilen en büyük şey olduğuna dair hadislere *Kütüb-i sitte* müelliflerinden sadece İbn Mâce (v. 273/887) ve Tirmizî (v. 279/892) *Sünen*’lerinde yer vermiştir. Her iki musannifin eserinde bu rivayetler dua bölümündedir.

İbn Mâce’deki hadis şu şekildedir:

(VII)

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قَالَا : حَدَّثَنَا عَيْبُدُ بْنُ سَعِيدٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ شُعْبَةَ ، عَنْ يَزِيدِ بْنِ حُمَيْرٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ سُلَيْمَ بْنَ عَامِرٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَوْسَطِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ النَّجَلِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا بَكْرٍ -حِينَ فَبِضِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ : قَامَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي مَقَامِي هَذَا عَامَ الْأَوَّلِ -ثُمَّ بَكَى أَبُو بَكْرٍ- ثُمَّ قَالَ : "عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ ، فَإِنَّهُ مَعَ الْبِرِّ ، وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ ، وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ ، فَإِنَّهُ مَعَ الْفُجُورِ ، وَهُمَا فِي النَّارِ ، وَسَلُّوا اللَّهُ الْمُعَافَاةَ ، فَإِنَّهُ لَمْ يَأْتِ أَحَدٌ ، بَعْدَ الْيَقِينِ خَيْرًا مِنَ الْمُعَافَاةِ ، وَلَا تَحَاسَدُوا ، وَلَا تَبَاغُضُوا ، وَلَا تَقَاطَعُوا ، وَلَا تَدَابَرُوا ، وَكُونُوا -عِبَادَ اللَّهِ- إِخْوَانًا"

... Şu’be, Yezîd b. Humeyr’i şöyle derken dinlemiştir: Süleym b. Âmir’den işittim, Evsat b. İsmâil el-Becelî, Ebû Bekir’i -Peygamber Efendimiz (s.a.v.) vefat ettiği zaman- şöyle derken dinlemiştir: (Ebû Bekir), hicretin birinci senesi Resûlullah (s.a.v.) benim ayakta durduğum bu yerde ayağa kalkmıştı, dedi ve sonra Ebû Bekir ağladı. Ardından şöyle devam etti: “Doğrudan ayrılmamaya bakın! Çünkü doğruluk iyilikle beraberdir Her ikisi de cennettir. Yalandan

¹⁵ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/175. (No. 1v).

¹⁶ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/187. (No. 49).

da uzak durun! Çünkü yalan günahla beraberdir. Her ikisi de ateştedir. Allah'tan da muâfât dileyin. Çünkü kimseye sağlam inançtan sonra, muâfâtın daha hayırlı bir şey verilmemiştir. Birbirinizi kıskanmayın, birbirinizden nefret etmeyin, aranızdaki bağları koparmayın, birbirinize sırt çevirmeyin, Ey Allah'ın kulları, kardeşler olun!¹⁷

Humeydi'nin *Müsned*'indeki hadise lafızları çok benzer olan Tirmizî rivayeti ise şöyledir:

(VIII)

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، وَهُوَ ابْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ، أَنَّ مُعَاذَ بْنَ رِفَاعَةَ، أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِيهِ، قَالَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ عَلَى الْمِنْبَرِ ثُمَّ بَكَى فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْأَوَّلِ عَلَى الْمِنْبَرِ ثُمَّ بَكَى فَقَالَ " سَلُوا اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فَإِنَّ أَحَدًا لَمْ يَعْطَ بَعْدَ الْيَقِينِ خَيْرًا مِنَ الْعَافِيَةِ "

... Muâz b. Rifâ'a'nın haber verdiğine göre babası şöyle demiştir: Ebû Bekir es-Siddîk minber üzerinde ayağa kalktı, sonra ağladı. Daha sonra 'Hicretin birinci senesinde Resûlullah (s.a.v.) minberde ayağa kalkmıştı' dedi ve yine ağladı. Ardından "Allah'tan af ve âfiyet dileyin. Çünkü hiçbir kimseye kesin/sağlam bir inançtan sonra âfiyetten hayırlı bir şey verilmemiştir." buyurdu.¹⁸

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçen ve yakînî iman yerine "İhlâs kelimesinden sonra size âfiyet gibi bir şey verilmemiştir." ibaresi kullanılan hadis de âfiyetin sağlam bir inançtan sonra en üstün şey olduğuna delalet eder. Rivayet, bu lafızlarla sadece burada geçmekte, başka kaynaklarda bulunmamaktadır:

(IX)

حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُقْرِي، قَالَ: حَدَّثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شَرِيحٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الْمَلِكِ بْنَ الْحَارِثِ، يَقُولُ: إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ عَلَى هَذَا الْمِنْبَرِ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْيَوْمِ مِنْ عَامِ الْأَوَّلِ، ثُمَّ اسْتَعْبَرَ أَبُو بَكْرٍ وَبَكَى، ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " لَمْ تُؤْتُوا شَيْئًا بَعْدَ كَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ مِثْلَ الْعَافِيَةِ، فَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ "

... Ebû Bekir b. el-Hâris, Ebû Hureyre'den nakletmiştir: Ben Ebû Bekir'i (r.a.) şu minberde şöyle derken dinledim: Hicretin birinci senesinde, böyle bir günde Resûlullah'ı (s.a.v.) şunları buyururken dinlemiştim. Sonra Ebû Bekir'in gözlerinden yaş aktı ve ağladı. Sonra (devamla) dedi ki: Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyururken dinlemiştim: "İhlâs kelimesinden sonra size âfiyet gibi bir şey verilmemiştir. Bu sebeple Allah'tan âfiyet dileyin."¹⁹

İlk dönem hadis eserlerinde, âfiyetin veya muâfâtın sağlam bir imandan

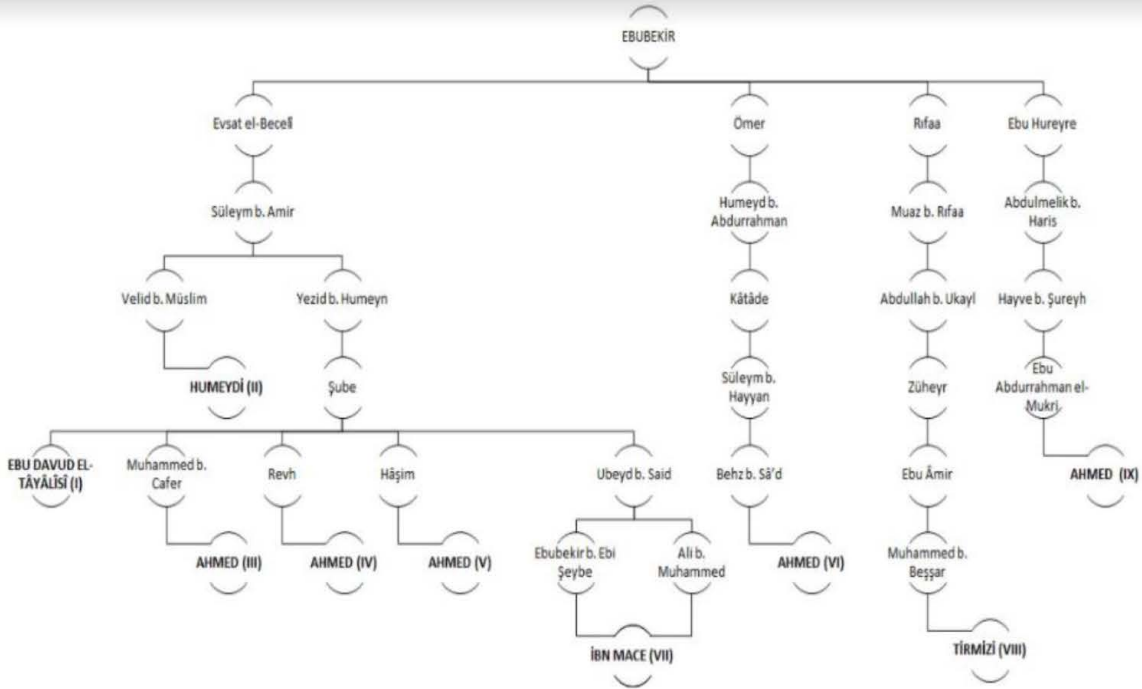
¹⁷ İbn Mâce, "Dua", 5. (No. 3849).

¹⁸ Tirmizî, "Deavât", 123. (No. 3558).

¹⁹ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/170. (No. 10).

sonra en hayırlı veya en üstün nimet olduğuna işaret eden dokuz rivayet mevcuttur.

1.2. İsnad Şeması

1.3. Sened Tetkiki

Âfiyetin yakînî imandan sonra en üstün şey olduğunu beyan eden, incelediğimiz hadislerin hepsi, Hz. Ebû Bekir'den nakledilmiştir. Sahabeden hadisi Ebû Bekir'den aktaranlar Hz. Ömer, Hz. Ebû Hureyre ve Hz. Rıfâ'a'dır. Bu üç rivayet dışındaki diğer tariklerin tümünde Ebû Bekir'den (r.a.) rivayet eden muhadramundan Evsat el-Beceli'dir. Aynı zamanda bu hadis, Evsat el-Beceli'nin tek rivayetidir.²⁰

Rivayetin farklı tariklerinde ortak raviler mevcuttur. “Şu'be→ Yezid b. Humeyr→ Süleym b. Âmir→ Evsat el-Beceli→ Ebû Bekir” senedlerin çoğunda yer almaktadır. Tayâlisî'nin *Müsned*'inde, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indeki beş rivayetten üçünde ve İbn Mâce rivayetinde aynı raviler görülmektedir.

Humeydî, *Müsned*'inde hadisi şerifi Velid b. Müslim tarikiyle müşterek ravilerin sadece ikisinden (Evsat el-Beceli→ Süleym b. Âmir) nakletmiştir. Tirmizî'nin Rıfâ'a'dan ve Ahmed b. Hanbel'in Hz. Ömer'den rivayetlerinin senedlerinde ise aynı olan ravi isimleri yoktur; isnad tamamen farklıdır.

Senedlerin tamamında musanniflerin hocaları dışında ismi geçen ravilerin bulunduğu altı (6) tarik ile -Hz. Ebû Bekir hariç - ortak ravisi olmayan üç (3) tarik görülmektedir.

İsnad şemasında numaralandırdığımız senedler hakkında şu bilgileri vermek mümkündür:

Hadis: Ebû Dâvûd et-Tayâlisî→ Şu'be²¹→ Yezid b. Humeyr²²→ Süleym b.

²⁰ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebi, *Târihu'l-İslâm ve vefyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1407/1987), 6/298; Ebû'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Takribü't-tehzib*, thk. Muhammed Avvâme (Halep: Dâru'r-reşid, 1416/1986), 1/116.

²¹ Şu'be b. Haccâc (v. 160/766). Basralı, tebeu't-tabiîn muhaddislerindendir. Hasan el-Basrî'ye yetişmiş, ondan ders almıştır. Sikadır. Katâde, Amr b. Dinar, Eyyûb es-Sahtiyânî gibi meşhur âlimlerden hadisi nakletmiştir. İbn İshak, Ebân b. Tağlib, Süfyân es-Sevrî, İbn Uleyye, Abdullah b. Mübârek gibi hadis âlimleri ondan rivayette bulunmuştur. (Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, thk. Hâşim en-Nedvî (Haydarâbâd: Dâiretü'l-maârifil-Osmâniyye, ts.), 4/244-245; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Kitâbü's-Sikât*, thk. Şerefüddin Ahmed (Dimeşk: Dâru'l-fiker, 1395/1975), 6/446; İbn Ebû Hâtim Abdurrahmân b. Muhammed b. İdris er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dil* (Haydarâbâd: Dâiretü'l-maârifil-Osmâniyye, 1271/1952), 1/369-371; Zehebi, *Tezkiretü'l-huffâz*, thk. Zekerriyya Umeyrât (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1419/1998), 1/141; Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzibü'l-kemâl*, thk. Beşşâr Avvâme (Beyrut: Risale, 1400/1980), 12/479-495.)

²² Yezid b. Humeyr b. Yezid el-Hamadânî el-Hımsî. Müslim'in ve *Sünen-i Erbaa* musanniflerinin ravilerindendir. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*'inde ondan rivayette bulunmuştur. Abdullah b. Yesâr, Ebû Umâme el-Bâhili, Abdurrahman b. Cübeyr hadis naklettiği hocalarındandır. Onan Şu'be, Dahhâk, Ebû Avâne hadis rivayet etmiştir. “Sâlihu'l-hadis”, “sadûk”, “le be'se bih” gibi lafızlarla ta'dil edilmiştir. Sika olduğu belirtilmiştir. (Buhârî, *Kebîr*, 8/329; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/258-259.)

Âmir²³→ Evsat el-Becelî²⁴→ Ebû Bekir: Seneddeki raviler hakkında sika hükmü verilmiştir. Tabîin tabakasından Süleym b. Âmir'in zaman zaman sahabeden mürsel rivayette bulunduğu bilinmektedir. Senedde ciddi eleştiriye maruz kalan ravi yoktur. Yani isnad güvenilirdir.

Hadis: Humeydî→ Velid b. Müslim ed-Dımeşkî²⁵→ Süleym b. Âmir→ Evsat el-Becelî→ Ebû Bekir: Humeydî, hocası Velid b. Müslim yoluyla ve âli bir isnadla hadisi nakletmiştir. Velid b. Müslim, an'aneli rivayetlerinde tedlis yapmakla cerh edilmiştir. Bu senedde sema' metoduna delalet eden lafızlar kullanıldığından tedlis yoktur.

Hadis: Ahmed b. Hanbel→ Muhammed b. Cafer²⁶→ Şu'be→ Yezîd b. Humeyr→ Süleym b. Âmir→ Evsat el-Becelî→ Ebû Bekir: Müsterek senedden farklı tek ravi, Ahmed b. Hanbel'in hocası Muhammed b. Cafer'dir. O da sika bir ravidir. Nitekim *Müsned* muhakkikleri Ahmed Muhammed Şâkir²⁷ de Şuayb Arnaût²⁸ da hadis için "isnadı sahih" demişlerdir.

Hadis: Ahmed→ Ravh²⁹→ Şu'be→ Yezîd b. Humeyr→ Süleym b. Âmir→

²³ Süleym b. Âmir (v. 130). Tabîindendir. Sahabeden Ebû'd-Derdâ, Temim ed-Dâri, Mikdâd b. Esved, Avf b. Mâlik, Ebû Hureyre'den (r.anhum) hadis rivayet etmiştir. Mikdât b. Esved gibi görmediği sahabeden irsal yolu ile rivayeti vardır. Hakkında sika hükmü verilmiştir. (Buhârî, *Kebîr*, 4/125; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 4/211; İbn Hibbân, *Sikât*, 4/328; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb Arnaût (Risale: Beyrut, 1405/1985), 9/212.)

²⁴ Evsat b. İsmail el-Becelî (v. 79). Adının Evsat b. Amr olduğu da söylenmiştir. Şamli sika tabiidir. İbn Hacer, muhadramundan olduğuna işaret etmiştir. (İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2/346; İbn Hibbân, *Sikât*, 4/54-55; Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehbî, *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehu rivaye fi'l-kütübi's-sitte* (Cidd: Dâru'l-kible, 1413/1992), 1/257.)

²⁵ Velid b. Müslim (v. 195). Künyesi Ebû'l-Abbâs'tır. Şam ehlinin âlimi olarak bilinir. Evzâî, Süfyân es-Sevrî, Mâlik, İbn Lehîa, İbn Cüreyc gibi dönemin önemli hocalarından hadis nakletmiştir. Kendisinden pek çok kişi hadis almıştır. Ahmed b. Hanbel ve Humeydî de ondan hadis nakledenlerdendir. Velid b. Müslim, doğru sözlülüğü, hafızası ve bilgisi ile tanınmasının yanı sıra tedlis ile meşhurdur. Özellikle Evzâî'den rivayetlerinde tedlis yaptığına işaret edilmiştir. Bu nedenle sema' metoduna açıkça delalet eden rivayet lafızları ile yaptığı nakillerde sika kabul edilmektedir. (Zehebî, *Tezkire*, 1/221; Ebû'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr Süyûtî, *Esmâü'l-müde'llisîn*, thk. M. Mahmud Hasan Nassâr (Beyrut: Dâru'l-cil, 1412/1992), s. 102.)

²⁶ Muhammed b. Ca'fer Ebû Abdullah el-İlüzelî (v. 195). Basralı, hafız, sika ravidir. Hakında sebt, mutkin gibi olumlu ifadeler kullanılmıştır. Said b. Ebû Arûbe, İbn Cüreyc, Ma'mer ve Şu'be gibi meşhur hocalardan rivayeti vardır. Özellikle Şu'be'den hadis rivayeti çoktur. Ali b. el-Medîni, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma'in, İbn Râhûyc, Muhammed b. Beşşâr, Halife b. İlayyât ondan hadis nakledenler arasındadır. (Buhârî, *Kebîr*, 1/57; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/221; Zehebî, *Siyer*, 9/98-103.)

²⁷ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/168.

²⁸ Ahmed, *Müsned*, thk. Şuayb Arnaût, 1/184-185.

²⁹ Ravh b. Ubâde b. Âla' (v. 250). Künyesi Ebû Muhammed'dir. Basralı'dır. İsmail b. Müslim, İbn Cüreyc, Musa b. Ubeyde, İmamâd b. Seleme, Süfyân, Şu'be gibi dönemin önde gelen hadis âlimlerinden ders almıştır. Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye, Ali b. Harb de ondan hadis nakledenler arasındadır. Cerh ve ta'dîl âlimleri çoğunlukla hakkında olumlu ifadeler kullanmışlardır. Sünen ve ahkâm konusundaki hadisleri yazdığı kitabı vardır. (Ebû Bekr

Evsat el-Becelî→ Ebû Bekir: Önceki rivayetleri teyit eden bu rivayetin senedinde Ahmet b. Hanbel'in hocası Ravh, zabt yönüyle tenkit edilmişse de A. Muhammed Şâkir³⁰ ve Şuayb Arnaût³¹ senedin sahih olduğunu belirtmişlerdir.

Hadis: Ahmed→ Hâşim³²→ Şu'be→ Yezid b. Humeyr→ Süleym b. Âmir→ Evsat el-Becelî→ Ebû Bekir: Diğer rivayetleri destekleyen hadis, Ahmed b. Hanbel'in hocası Hâşim b. Kâsım'dan nakledilmiştir. Hâşim, hadis hafızı ve sikadır. İsnad sahihtir.³³

Hadis: Ahmed→ Behz b. Esed³⁴→ Süleym b. Hayyan³⁵→ Katâde³⁶→ Humeyd b. Abdurrahman³⁷→ Ömer: Önceki senedlerden tamamen farklıdır. Ricâlından ciddi eleştiriye maruz kalmış kimse bulunmamaktadır. Geniş hadis bilgisi ve kuvvetli hafızasına rağmen tedlis yapmasıyla tanınan Katâde'yi tenkit edenler varsa da güvenilirliği konusunda cerh ve ta'dil âlimleri hemfikirdir.

el-Hatib Ahmed b. Ali b. Sabit Hatib el-Bağdâdi, *Târîhu Bağdâd ev Medîneti's-selâm* (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, ts.) 8/401-405; Zehcî, *Siyer*, 9/402-408.)

³⁰ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/182.

³¹ Ahmed, *Müsned*, thk. Şuayb Arnaût, 1/211.

³² Hâşim b. Kâsım Ebû'n-Nadr (v. 207). Önce Horasan'a sonra Bağdat'a yerleşmiştir. İkrime, Abdurrahman b. Sabit, Leys b. Sa'd gibi önemli hadis âlimlerinden nakillerde bulunmuştur. Şu'be'den çok hadis öğrenmiş ve aktarmıştır. Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Yahyâ b. Maîn ondan hadis rivayet etmiştir. Sikadır. (İbn İlibbân, *Sikât*, 9/243; Zehebî, *Tezkire*, 3/73.)

³³ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/175.

³⁴ Behz b. Esed (v. 197). Ebû'l-Esved künyeli, Basralı hadis ravisidir. Şu'be, Ahmed b. Seleme hadis naklettiği kişilerdendir. Ondan Kuteybe, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Beşşâr, Abdurrahman b. Bişr hadis nakletmiştir. Sika, sadûk, imam gibi lafızlarla ta'dil edilmiştir. (İbn Ebû İlâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 2/431; İbn İlibbân, *Sikât*, 8/155; Zehebî, *Tezkire*, 1/249.)

³⁵ Süleym b. Hayyan el-Hüzelî. Basralı. Yezid b. Harun ve Basralılar ondan rivayette bulunmuştur. İbn Hibbân'ın *Sikât*'ında zikrettiği Süleym'i, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn, "sika" ve "La be'se bilh" sözleri ile ta'dil etmiştir. (İbn Ebû İlâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4/314; İbn İlibbân, *Sikât*, 6/453.)

³⁶ Katâde b. Diâme (v. 117). Tabii'dendir. Künyesi Ebû'l-Hattâb'dır. Basra'ya nisbet edilir. Hafızasının kuvveti ve geniş bilgisi ile meşhurdur. Sahabeden Enes b. Mâlik'ten hadis almış ve nakletmiştir. Ebû Osman en-Nehdi, Hasan el-Basrî, İkrime, A'rc, Ata b. Ebû Rebâh, Humeyd b. Abdurrahman gibi pek çok kişiden hadis nakletmiştir. Ondan Evzâi, Şu'be, Hammâd b. Seleme, Ebû Avane gibi önemli şahsiyetlerin de aralarında bulunduğu kimseler rivayette bulunmuştur. İmran b. Huseyn, Sefine ve Ebû Hureyre gibi sahabeden de mürcel hadisleri mevcuttur. Geniş hadis bilgisi ve hafızasına rağmen tedlisi yapmasıyla da bilinenlerdendir. Bu vasfı sebebiyle tenkit edilmiş olmakla beraber; sika bir ravi olduğu konusunda cerh ve ta'dil âlimleri hemfikirdir. (Buhârî, *Kebrî*, 7/185; İbn Ebû İlâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 7/133; Zehebî, *Tezkire*, 1/92 ve *Siyer*, 5/269-283; Süyûtî, *Esmâ'ül-müde'llisin*, 1/80.)

³⁷ Humeyd b. Abdurrahman b. Avf. (v. 105?). Tabii'dendir. Ebû Hureyre'den, Hz. Osman'dan ve annesi Ümmü Gülsüm'den rivayetleri mevcuttur. Katâde, Zührî ondan hadis nakledenlerdendir. Basra ve Kûfe'nin fakihî, âlimi olarak kendisinden övgüyle söz edilmiştir. Sika bir ravidir. Medine'de Ömer b. Abdülaziz'den kısa süre önce veya 105 yılında vefat ettiği söylenmiştir. (İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3/225; İbn Hibbân, *Sikât*, 4/146.)

Ancak sened ittisal yönüyle problemlidir. Tabiiinden Humeyd b. Abdurrahman, Hz. Ömer'e yetişememiştir. A. Muhammed Şâkir, Humeyd'in dayısı Hz. Osman'dan bu hadisi işitmiş olabileceğini söylemektedir. İnkita' sebebiyle isnadı zayıftır.³⁸

Hadis: İbn Mâce→ Ebû Bekir b. Ebû Şeybe³⁹ ve Ali b. Muhammed⁴⁰→ Ubeyd b. Said⁴¹→ Şu'be→ Yezîd b. Humeyr→ Süleym b. Âmir→ Evsat el-Becelî→ Ebû Bekir: Hadisin bu isnadı da sahihtir.⁴²

Hadis: Tirmizî→ Muhammed b. Beşşâr⁴³→ Ebû Amir⁴⁴→ Züheyr⁴⁵→

³⁸ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/186.

³⁹ Abdullah b. Muhammed Ebû Bekir b. Ebû Şeybe (v. 235). Kûfelidir. İlimle iştigal eden bir ailedendir. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, döneminin ileri gelen hocalarından ders almıştır. Süfyan b. Uyeyne, İbnü'l-Mübârek, Veki' b. Cerrâh, Yahyâ'l-Kattân, İsmail b. Uleyyc gibi pek çok ilim adamı onun hocaları arasındadır. Irak ve Hicaz'da önemli hocalardan ders almıştır. *Kütüb-i sitte* imamlarından Tirmizî hariç hepsinin hadis naklettiği hocalarındandır. Ayrıca akranı Ahmed b. Hanbel de ondan hadis nakletmiştir. Musannef sahibi olan Ebû Bekir b. Ebû Şeybe geniş ilmi, kuvvetli hafızası ve güvenilirliği ile meşhurdur. (İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 5/160; Zehebî, *Siyer*, 1/122-123.)

⁴⁰ Ali b. Muhammed b. İshak Ebû Hasan (v. 233). Kûfeli. İbn Hibbân'ın *Sikâf*'ta zikrettiği Ali b. Muhammed'in sika ve sadûk olduğu söylenmiştir. Zehebî hafız, İbn Hacer de sika olduğunu ifade etmiştir.

⁴¹ Ubeyd b. Said b. Ebân Ebû Muhammed (v. 203). Kûfeli. Cerh ve ta'dil âlimleri sika olduğunu belirtmiştir. (Buhârî, *Kebîr*, 5/450; İbn Hibbân, *Sikâf*, 7/157.)

⁴² Muhammed Emin b. Abdullah Uremî el-Hererî, *Mürşide zevi'l-hicâ ve'l-hâce ilâ Süneni İbn Mâce ve'l-kavle'l-müktefâ alâ Süneni'l-Mustafâ*, müraca: Hâşim Muhammed Ali Hüseyin Mehdi (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1439/2018.), 23/25.

⁴³ Muhammed b. Beşşâr el-Bündâr. (v. 252). *Kütüb-i sitte* imamlarının rivayette bulunduğu hadis âlimlerindedir. Basralı, hadis hafızı olan Muhammed b. Beşşâr, Yahyâ el-Kattân, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî gibi âlimlerden rivayette bulunmuştur. Ondaki Ebû Zur'a gibi meşhur âlimler ve pek çok ravi rivayette bulunmuştur. Hakkında ta'dil lafızları kullanılmış, sika ravidir. Hadisleri ezbere rivayet ederdi. (İbn Ebû Hâtim er-Râzi, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 7/214; İbn Hibbân, *Sikâf*, 2/232; Zehebî, *Siyer*, 12/144-149; İbn Hacer, *Tehzîb*, 9/61.)

⁴⁴ Ebû Amir el-Akadî (Abdülmelik b. Amr el-Kaysî) (v. 205). Basralıdır. *Kütüb-i sitte* ravilerindedir. İbrahim b. Tahmân, Hammâd b. Seleme, Hârice b. Abdullah, Süfyan es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc gibi hocalardan rivayette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye, Ali b. el-Medenî, Yahyâ b. Maîn gibi âlimler de ondan hadis rivayet etmiştir. Ricâl âlimleri hakkında övücü sözler söylemişler, sika olduğunu belirtmişlerdir. (Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim Cu'fi Buhârî, *et-Tarihü'l-evsat*, thk. Teysir b. Sa'd (Riyad: Dâru'r-Rüşd, 1426/2005), 4/909.)

⁴⁵ Züheyr b. Muhammed Ebû'l-Münzir el-Anberî et-Teymî el-Horasanî. Hadis rivayet ettiği bazı hocaları Abdullah b. Ebû Bekr, Zeyd b. Eslem'dir. İbn Mehdi, Akdi, Musa b. Mes'ud ondan hadis nakledenler arasındadır. Velid ve Amr b. Seleme'nin ondan münker rivayetleri mevcuttur. İbn Hibbân, Züheyr'in zaman zaman hataya düştüğünü ve muhalif rivayetlerinin olduğunu söyleyerek tenkit etmiştir. Hakkında Müstekimü'l-hadis, Sâlih, Sika gibi ta'dil lafızları kullanılmıştır. İbn Ebû Hâtim ise Züheyr'in doğru sözlü olduğunu, ancak hafızasının iyi olmadığını; kitabından rivayette bulunduğu nakillerinde problem olmadığını, ama ezberden rivayet ettiğinde hata ettiğini belirtmiştir. (Buhârî, *Kebîr*, 3/427;

Abdullah b. Ukayl⁴⁶→ Muaz b. Rifâ'a⁴⁷→ Rifâ'a→ Ebû Bekir: Ravilerden Züheyr hafızasının zayıf olması ile tenkit edilmiştir. Züheyr'in bulunduğu senede başka zayıf ravi yoksa, rivayete itibar edileceği hükmü verilmiştir. Ancak ravilerden Abdullah b. Ukayl hakkında ta'dil lafızları yanı sıra cerh ifadeleri de kullanılmıştır. Hadisin sonunda Tirmizî "bu vecihten gariptir" açıklamasıyla ferd olduğu açıklamasını yapmıştır. el-Albânî hadisin sahih olduğunu söylemiştir.⁴⁸ el-Albânî bu hükmü, muhtemelen şâhid ve tâbileri dikkate alarak vermiştir.

Hadis: Ebû Abdurrahman el-Mukrî⁴⁹→ Hayve b. Şureyh⁵⁰→ Abdülmelik b. Hâris⁵¹→ Ebû Hureyre→ Ebû Bekir: Ahmed Muhammed Şâkir, bu senedin sahih olduğunu söylemiştir.⁵² Ancak Şâkir'in senedi sahih kabul etmesinin sebebi, ravilerden Abdülmelik b. el-Hâris'i, Ebû Bekir'in oğlu Abdülmelik ile karıştırmasıdır. Nitekim Şuayb Arnaût bu duruma işaret etmiş ve hadisin senedi hakkında sahih li gayrihi hükmünü vermiştir.⁵³

İbn Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 3/589; İbn Hibbân, *Sikât*, 6/337; Zehebî, *Siyer*, 8/187-190.)

⁴⁶ Abdullah b. Ukayl Ebû Ukayl es-Sakafî. Kendisi, Abdullah, Yezîd b. Sinan, Bereke b. Ya'la, Talha b. Amr, Hişam b. Urve gibi ravilerden; Mukrî, İsmail b. Eban... da ondan rivayette bulunmuştur. Kaynaklarda onun hakkında hem ta'dil lafızları hem de cerh lafızları mevcuttur. *Sünen* musannifleri ondan hadis rivayetinde bulunmuştur. Senede başka zayıf ravi yoksa rivayetlerine itibar edilir. (İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 5/125; İbn Hibbân, *Sikât*, 8/344; Mizzî, *Tehzib*, thk. Beşşâr Avvâme, 15/315.)

⁴⁷ Muaz b. Rifâ'a ez-Zerkî el-Ensârî. Rifâ'a b. Râfî'nin oğlu, Ubeyd b. Rifâ'a'nın kardeşi. Medineli tabiidendir. Babasından, Câbir b. Abdullah'tan ve Havle binti Kays'tan hadis rivayet etmiştir. Ondandır İsa b. Numan, İlişâm b. İharun, Muhammed b. İshak, Musa b. Yakub hadis rivayetinde bulunmuştur. Hz. Peygamber'den "mürsel" bir rivayeti de mevcuttur. Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin eserlerinde naklettiği hadisler mevcuttur. (İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 8/247; İbn Hibbân, *Sikât*, 5/421; Mizzî, *Tehzib*, thk. Beşşâr Avvâme, 28/121.)

⁴⁸ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî Tirmizî, *el-Câmiü's-sahih*, thk: İbrâhim Atve İvaz (Kahire: Mustafa el-Bâbi el-Halebî), 1395/1975, 5/557.

⁴⁹ Abdullah b. Yezîd Ebû Abdurrahman el-Mukrî (v. 213). Hadis ilminde hüccet kabul edilen âlimlerdendir. Ebû Hanîfe, Şu'be, Yahyâ b. Eyyûb, Mâlik b. Enes gibi önemli âlimlerden ilim öğrenmiştir. *Kütüb-i sille* musanniflerinin hepsi ondan rivayette bulunmuştur. Buhârî'nin önemli hocalarından ve döneminin önde gelen ilim adamlarından biridir. (Buhârî, *Kebir*, 5/228; Zehebî, *Tezkire*, 1/269 ve *Siyer*, 10, 167-169.)

⁵⁰ Hayve b. Şurayh el-Hadremî el-Mısırî. (v. 158). Rebia b. Yezîd, Ukbe b. Müslim, Ebû Yunus gibi ravilerden hadis rivayeti vardır. Ondandır İbnü'l-Mübârek, İbn Vehb, Mukrî hadis rivayet etmiştir. Sika ravilerdendir. Cerh ve ta'dil âlimleri, hakkında övücü ifadeler kullanmışlardır. (İbn Ebû Hâtim er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 3/306; Zehebî, *Tezkire*, 1/138 ve *Siyer*, 10/668-670.)

⁵¹ Abdülmelik b. el-Hâris. Ebû Hureyre'den hadis nakletmiş tabiidendir. İbn Hibbân *Sikât*'ında zikretmiş ve ondan da Hayve b. Şureyh'in rivayette bulunduğunu belirtmiştir. (Buhârî, *Kebir*, 5/409; İbn Hibbân, *Sikât*, 5/117.)

⁵² Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/170.

⁵³ Ahmed, *Müsned*, thk. Şuayb Arnaût, 1/189.

Zikrettiğimiz bilgilerin ışığında, hadisin farklı rivayet senedlerinin tamamında ağır eleştiri yöneltilen ravi olmadığı anlaşılmaktadır. Raviler için -genellikle- sika hükmü verilmiştir. Ricalden, Katâde ve Velîd b. Müslim tedlis ile ta'n edilmiş; ancak onların da sema' metoduna işaret eden lafızlarla rivayetlerinde herhangi bir problem görülmemiştir. Ayrıca Ravh, Züheyr ve Abdullah b. Ukayl zabt yönünden bazı kaynaklarda tenkit edilmişse de haklarında kat'i ve ittifak edilmiş cerh ifadeleri kullanılmamıştır.

Zayıf hükmü verilen *Müsned*'deki (VII.) hadis dışında, rivayetlerin senedinde inkita' olmayıp merfu ve muttasıl olarak zikredilmişlerdir.

Hz. Ebû Bekir'den hadisi nakleden Evsat el-Beceli'ye dayalı tariklerin sayıca çok olması, Ebû Bekir'den (r.a.) hadisi rivayet eden üç (sahabi mi?) ravinin daha bulunması ve hadisin farklı bölgelerde yayılması rivayetin güçlenmesini sağlamıştır.

1.4. Metin ve Muhteva tahlili

Âfiyetin yakînî imandan sonra insanlara verilen en üstün şey olduğunu ifade eden rivayetlerin lafızları oldukça benzerdir. Bu hadisler bir araya getirildiğinde, hem Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Hz. Peygamber'den naklettiği buyruklar hem de hadisenin yer ve zaman bilgisi mevcuttur. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) vefatından sonra, hatta Efendimizin vefat ettiği ve Hz. Ebû Bekir'in halife seçildiği gün hutbe esnasında Ebû Bekir'in (r.a.) hadisi naklettiğine dair malumat üç rivayette (IV, V, VII.) mevcuttur.

Hadislerde Allah Teâlâ'dan "âfiyet", "muâfât", "afv ve âfiyet", "âfiyet ve muâfât" ile "âfiyet ve yakînî iman" istenmesi ile ilgili tavsiyeler de rivayetler arasında farklılık göstermektedir. Sadece Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Hz. Ömer'den nakledilen rivayette (VI.) bu dua yer almamıştır.

Rivayetlerde âfiyet (II, IV, VIII), muâfât (V, VI, VII) ve âfiyet veya muâfât (I, III) yakînî iman ile kıyaslanmıştır. Tek bir rivayette ise mukayese "İhlâs kelimesinden sonra size âfiyet gibi bir şey verilmemiştir." şeklindedir. Hadisler sadece lafız açısından ele alınacak olursa, bu rivayet en farklı olanıdır.

Hz. Peygamber'in hicretin ilk senesinde bu hadisin yer aldığı hutbeyi irad ettiğine dair bilgi, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin naklettiği (I.) hadis dışındaki rivayetlerin hepsinde yer almaktadır. Bu hadisi Hz. Ebû Bekir'in hutbede naklettiği bütün rivayetlerde belirtilirken, Efendimizin (s.a.v.) de hutbe esnasında bu sözleri buyurduğu iki tarik hariç (I, II) tümünde ifade edilmiştir. İlk halifenin Hz. Peygamberi anıp ağladığı ise Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indeki Hz. Ömer'den nakledilen hadis hariç (VI.) tüm rivayetlerde mevcuttur.⁵⁴

⁵⁴ Hadisin sonraki kaynaklarda geçen bazı tariklerinde Hz. Peygamber'in hutbe esnasında ağladığı geçmektedir. Şerhlerde Efendimizin kendisinden sonra ümmetinin fitneye düşeceğini bilmesi ve buna üzülmesi sebebiyle ağladığı açıklaması yapılmıştır. (Muzhîrüddin el-Hüseyin b. Mahmud b. el-Hüseyin ez-Zeydânî el-Muzhîrî, *el-Mefââtih fi Şerhi'l-Mesâbih*, thk. Nureddin Tâlib (Beyrut: Dâru'n-nevâdir, 1433/2012), 3/246.)

Hadislerin çoğunda (I, III, IV, V, VI, VII.) “Doğru olun, doğruluk iyilikle birlikte ve her ikisi cennete girmeye vesiledir. Yalandan sakının, yalan gü-nahla birlikte ve her ikisi cehenneme sebeptir.” uyarısı vardır.

“Birbirinize haset etmeyin! Birbirinize sırt çevirmeyin! Birbirinizle ilişki-nizi kesmeyin! Birbirinizle rekabete girmeyin!” tavsiyeleri ise Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin *Müsned*'inde, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde iki yerde ve İbn Mâce'nin *Sünen*'inde bulunmaktadır. (I, III, IV, VII.) Humeydî'nin ve Tir-mizî'nin naklettikleri rivayetlerde (II, VIII.) bu bölüm yer almamaktadır.

Hadis Evsat el-Becelî'den nakledilen tariki ile *müsel sel* bir rivayettir. Zira hadisin ravisi Evsat el-Becelî'nin, bu hadisi Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir gibi bir hutbe esnasında naklettiği Humeydî'de geçen rivayetten öğrenilmek-tedir.

1.5. Değerlendirme

Hadislerde Allah Teâlâ'dan “âfiyet”, “muâfât”, “âfiyet veya muâfât” isten-mesi tavsiye edilmiştir. Âfiyet veya muâfât, yakînî imandan sonra en üstün veya en hayırlı şey olarak tanıtılmıştır. Bu ortak mana, zikrettiğimiz hadislerde, benzer lafızlarla nakledilmiştir.

Ebû Hureyre'den (r.a.) nakledilen *ihlas* kelimesinden sonra en üstün şey olduğunu beyan eden rivayet, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i dışında -bu lafız-larla- incelediğimiz kaynaklarda geçmemektedir. Hadisin bazı tariklerinde ri-vayetin zamanı, Hz. Ebû Bekir'in tavrı ve hadisi nakleden ravilerin ne zaman, nerede rivayet ettiğiyle ilgili teferruatlı bilgi mevcuttur. Ayrıca hadislerin ço-ğunda -sıralama farklı olsa da- aynı ahlakî tavsiyeler bulunmaktadır. Gerek ravilerin verdiği zaman ve mekanla ilgili ek bilgilerdeki detay gerekse de ahlaki tavsiyelerdeki aynılık rivayetlerin sıhhatini güçlendirmektedir.

Âfiyetin yakînî imandan sonra en üstün nimet olduğunu belirten hadisin bir rivayetini Tahâvî (v. 321/933) “*Bir kimsenin herhangi bir durumda kıs-kanma imkanının bulunup bulunmadığına dair hadislerin müşkilinin beyanı*” başlığı altında incelemiştir. Ancak âfiyetin yakînî iman ile kıyaslanmasındaki sıraya ait ihtilâfla ilgili herhangi bir açıklama yapmamıştır.⁵⁵

Sened tetkikini de yaptığımız hadislerin ravileri arasında ciddi eleştiriye maruz kalmış ricâl bulunmamaktadır.

Şerhler incelendiğinde ise, hadisler hakkındaki açıklamaların daha ziyade hadisin ele aldığı ahlakî tavsiyelere yönelik olduğu görülmektedir. Ayrıca yakîn, kesin ve kâmil iman şeklinde açıklanmıştır. Sağlam bir imanın, nimet-lerin esası olduğuna işaret edilmiştir. Dinde âfiyetin kesin bir iman sayesinde

⁵⁵ Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l âsâr*, thk. Şuayb Arnaût (Beyrut: Risale, 1415/1994), 1/397. (No. 453).

sağlanacağı da anlatılmıştır.⁵⁶

2. Âfiyetin yakîni imandan daha üstün bir nimet olduğuna dair rivayetler

Kaynaklarda -ilk grupta zikrettiğimiz hadislerle mütearız- âfiyet veya muâfât nimetinin yakîni iman nimetinden daha büyük bir nimet olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birinde “âfiyet yakîni imandan üstün bir nimet” olarak açıkça belirtilmiş, diğerinde ise “kimseye âfiyetten daha üstün bir şey” verilmediği vurgulanmıştır.

2.1. Kaynak

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Evsat el-Beceli'den nakledilen hadise göre yakîni iman, âfiyetten sonra en büyük nimettir. (X.)

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ - يَغْنِيهِ ابْنُ صَالِحٍ - عَنْ سَلِيمِ بْنِ عَامِرٍ الْكَلَاعِيِّ عَنْ أَوْسَطِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَسَنَةً، فَأَلْفَيْتُ أَبَا بَكْرٍ يَخْطُبُ النَّاسَ، فَقَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْأَوَّلِ، فَخَنَقْتُهُ الْعَبْرَةَ ثَلَاثَ مَرَارٍ، ثُمَّ قَالَ: " يَا أَيُّهَا النَّاسُ، سَلُوا اللَّهَ الْمُعَافَاةَ، فَإِنَّهُ لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِثْلَ يَقِينِ بَعْدَ مُعَافَاةٍ، وَلَا أَشَدَّ مِنْ رَبِيبَةٍ بَعْدَ كُفْرٍ، وَعَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ، فَإِنَّهُ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ، فَإِنَّهُ يَهْدِي إِلَى الْمُجُورِ، وَهُمَا فِي النَّارِ

...Evsat el-Beceli, Resûlullah'ın (s.a.v.) vefatından bir yıl sonra Medine'ye geldim. Ebû Bekir'in (r.a.) insanlara hutbe irad etmekte olduğunu gördüm. Ebû Bekir, Resûlullah (s.a.v.) hicretin ilk senesinde (hutbe irad etmek üzere) ayağa kalkmıştı, dedi ve gözyaşlarına boğuldu. Bu hal üç defa tekrar ettikten sonra Ebû Bekir (Peygamberimizden naklen) şöyle dedi: “Ey insanlar! Allah'tan muâfât dileyin. Çünkü hiçbir kimseye muâfâttan sonra kesin bir inanç gibi bir nimet; küfürden sonra şüphe ve tereddütten daha ağır (bir şey) verilmemiştir. Doğru ve iyi olun, çünkü her ikisi cennete girmeye sebeptir. Yalan ve günahattan sakının, ikisi de cehenneme girmeye sebeptir.”⁵⁷

Yine Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Ebû Ubeyde'den (r.a.) nakledilen, Hz. Ebû Bekir'in yakîni imandan bahsetmeksizin âfiyetin en üstün nimet olduğunu anlatan hadis ise şöyledir: (XI)

حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، عَنْ سُبْيَانَ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَرْثَةَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، قَالَ: قَامَ أَبُو بَكْرٍ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَامٍ، فَقَالَ: قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَامِي عَامَ الْأَوَّلِ، فَقَالَ: " سَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِنَّهُ لَمْ يُعْطَ عَبْدٌ شَيْئًا أَفْضَلَ مِنَ الْعَافِيَةِ، وَعَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ وَالْبِرِّ فَإِنَّهُمَا فِي الْجَنَّةِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ وَالْمُجُورَ فَإِنَّهُمَا فِي النَّارِ "

...Ebû Ubeyde'den (r.a.) nakledildiğine göre, Hz. Peygamber'in vefatından bir yıl sonra Ebû Bekir (r.a.) ayağa kalkarak bir konuşma yaptı ve şöyle dedi:

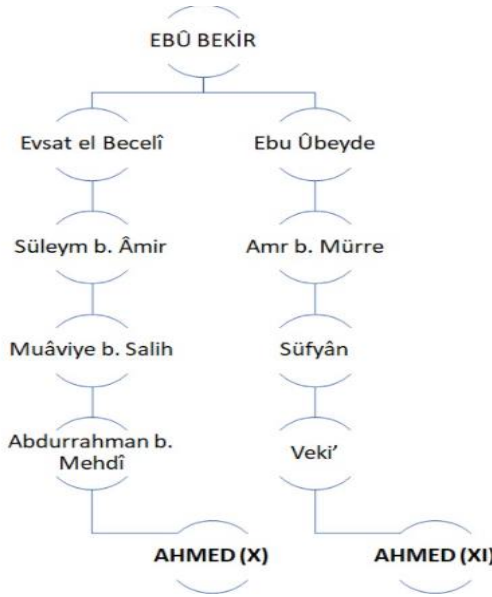
⁵⁶ Ebû İbrâhîm İzzeddin Muhammed b. İsmail Emir es-San'ânî, *et-Tenvîr şerhü'l-Câmîi's-sağîr*, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim (Riyad: Dâru's-selâm, 1432/2011), 7/298; Hererî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, 23/26.

⁵⁷ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/185. (No. 44).

Resûlullah (s.a.v.) bulunduğum bu yerde hicretin ilk senesinde ayağa kalktı ve “Allah’tan âfiyet dileyin, kimseye âfiyetten daha üstün bir şey verilmedi. Doğru ve iyi olun, çünkü her ikisi cennete girmeye sebeptir. Yalan ve günahattan sakının, ikisi de cehenneme girmeye sebeptir, buyurdu.”⁵⁸

Hadiste bütün nimetler arasında en üstün nimetin âfiyet olduğu vurgulanmıştır. Ancak yakini iman zikredilmemiş ve açık bir mukayese yapılmamıştır.

2.2. İsnad Şeması

2.3. Sened Tetkiki

Hadis: Abdurrahman b. Mehdî⁵⁹→ Muâviye b. Salih⁶⁰→ Süleym b. Âmir→

⁵⁸ Ahmed, *Müsned*, \186. (No. 46).

⁵⁹ Abdurrahman b. Mehdî b. Hasan Ebû Said el-Basrî (v. 198). Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlamıştır. Sevrî, Şu’be, Mâlik gibi döneminin önde gelen âlimlerinden ders almıştır. İbnü’l-Mübârek, Ahmed B. Hanbel, Ali b. el-Medenî ondan hadis nakledenlerdendir. Münekkid, hadis hafızı ve büyük bir âlimdir. İmam Şafîi bu sahada benzeri olmadığını söyleyerek onu övmüştür. (Buhârî, *Kebîr*, 5/354; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 5/288-290; Zehebî, *Tezkire*, 1/241.)

⁶⁰ Muâviye b. Salih el-Hadramî Ebû Âmir (v. 158). Endülüskadısı. Aslen Hımslı. Sonra Endülü’s’e yerleşmiştir. Abdurrahman b. Cübeyr, Süleym b. Âmir’den rivayetleri var. Süfyân

Evsat el-Becelî→ Ebû Bekir: Hadisi Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Evsat el-Becelî dışındakiler, *Sahih*'in ravileridir. O da sikadır. Ahmed Muhammed Şâkir, senedi hakkında sıhhat hükmü verilen hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.⁶¹ Ancak Şuayb Arnaût, ravi Muâviye b. Salih sebebiyle isnadın hasen olduğunu söylemiştir.⁶²

Hadis: Veki⁶³→ Süfyân⁶⁴→ Amr b. Mürre⁶⁵→ Ebû Ubeyde⁶⁶→ Ebû Bekir: Sened mürseldir. A. Muhammed Şâkir senedindeki irsal yüzünden isnadın zayıf olduğunu belirtmiştir. Zira Ebû Ubeyde, Hz. Ebû Bekir'i görmemiştir.⁶⁷ Şuayb Arnaût'a göre ise irsal sebebiyle tenkit edilen sened zayıf, hadisin hükmü -aynı manada başka hadis olduğundan- sahih li ğayrihidir.⁶⁸

es-Sevri, Leys, Abdurrahman b. Mehdî ondan nakilde bulunanlardandır. Yahyâ b. Maîn gibi bazı âlimler onu vehm sebebi ile cerh etmiştir. Bazı âlimler "sâlih" ifadesi ile ta'dil etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel ve Abdurrahman b. Mehdî ise sika olduğunu beyan etmişlerdir. (İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 8/382-383; Zehebî, *Tezkire*, 1/132 ve *Siyer*, 13/23-24.)

⁶¹ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/185.

⁶² Ahmed, *Müsned*, thk. Şuayb Arnaût, 1/217.

⁶³ Veki' b. Cerrâh (v. 197). Künyesi Ebû Süfyân'dır. Hadis ilminde hıfzı, güçlü hafızası ve geniş bilgisi ile bilinir. Erken yaşta ilim öğrenmeye başlamıştır. Süfyân es-Sevri'nin öğrencilerinden birisidir. Ayrıca A'meş, İbn Cüreyc, İkrime gibi dönemin meşhur hocalarından hadis nakletmiştir. Abdullah b. Mübârek, Ahmed b. Hanbel gibi hadis ilminde önde gelen âlimlerin kendisinden hadis naklettiği Veki' hakkında cerh ve ta'dil âlimleri övücü ifadeler kullanmıştır. Hadis öğrenme ve öğretmeye çok ehemmiyet verirdi. (Buhârî, *Kebîr*, 8/179; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 9/37-38; İbn Hibbân, *Sikât*, 7/562; Zehebî, *Tezkire*, 1/223.)

⁶⁴ Süfyân es-Sevri (v. 161/778). Küçük yaşta babasının yanında hadis öğrenimine başlamış, Kûfeli tâbiin âlimlerinden Amr b. Mürre'ye yetişmiş ve öğrencileri arasında yer almıştır. Güçlü hâfızası sayesinde kısa zamanda pek çok hadis ezberleyip rivayet etmeye başlamış ve ilim çevrelerinde meşur olmuştur. Zehebî 130 tâbiin âlimiyle görüşüğünü ve yaklaşık 600 kişiden ilim öğrendiğini söyler. Mâverâünnehir'den Kuzey Afrika'ya ve Endülüs'e kadar İslâm coğrafyasının bütün bölgelerinden gelen çok sayıda öğrenci kendisinden faydalanmıştır. Abdurrahman b. Mehdî'ye göre Evzâî, Mâlik b. Enes ve Hammâd b. Zeyd ile devrin dört büyük hadis imamından biridir. (Zehebî, *Tezkire*, 1/205 ve *Siyer*, 7/229-279.)

⁶⁵ Amr b. Mürre (v. 116). Künyesi Ebû Abdurrahman veya Ebû Abdullah'tır. Kûfeli'dir. Said b. Müseyyeb, Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Ebû Ubeyde b. Abdullah b. Mesud'dan hadis rivayet etmiştir. A'meş, Şu'be, Süfyân es-Sevri de ondan hadis nakledenler arasındadır. "Sika", "sadûk" lafızları ile ta'dil edilmiştir. (Buhârî, *Kebîr*, 6/368; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 6/257; İbn Hibbân, *Sikât*, 5/183.)

⁶⁶ Ebû Ubeyde Abdullah b. Mes'ud (v. 81). Adının Âmir olduğu söylenmiştir. Ancak künyesi ile bilinir. Babası Abdullah b. Mes'ud'dan, Ebû Musa el-Eş'ari'den, Âişe'den, Mesruk ve Alkame'den hadis rivayet etmiştir. Ondan İbrahim en-Nehâî, Said b. İbrahim hadis nakletmiştir. Ebû Bekir'den ve babasından mürsel rivayetleri mevcuttur. (İbn Hacer, *Ta'cîlül-menfaa bi zevâidi ricâli'l-eimmeti'l-erbaa*, thk. İ.İlmadülhak (Beyrut: Dâru'l-beşâir, 1996) 2/501.)

⁶⁷ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/185.

⁶⁸ Ahmed, *Müsned*, thk. Şuayb Arnaût, 1/218.

2.4. Metin ve muhteva tahlili

Evsat el-Beceli, ilk hadisi (X.), Resûlullah'ın (s.a.v.) vefatından bir yıl sonra Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) Medine'de bir hutbe esnasında işittiğini haber vermektedir. Ebû Bekir (r.a.) hutbesinde Peygamber Efendimizi (s.a.v.) andığı için duygulanıp ağlamış ve ardından "hiçbir kimseye muâfâttan sonra kesin inanç gibi bir nimet; küfürden sonra şüphe ve tereddütten daha ağır (bir şey) verilmemiştir."⁶⁹ buyurmuştur.

Âfiyetin imandan daha üstün bir nimet olduğunu beyan eden rivayetlerin ikincisi, Ebû Ubeyde'den nakledilmiştir. Bu rivayette de Hz. Peygamber'in vefatından bir yıl sonra Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) ayağa kalkarak bir konuşma yaptığı ve "Allah'tan âfiyet dileyin, kimseye âfiyetten daha üstün bir şey verildiğini naklettiği bilgisi vardır. Önceki hadisten fazla olarak "doğru ve iyi olun, çünkü her ikisi cennete girmeye sebeptir. Yalan ve günahahtan sakının, ikisi de cehenneme girmeye sebeptir" buyruğu mevcuttur.

2.5. Değerlendirme

Âfiyetin veya muâfâtın yakînî imandan daha üstün nimet olduğunu beyan eden hadisler, sened açısından tenkit edilmiş olmakla birlikte makbul daire-sindedir. "Âfiyetin yakînî imandan üstün olduğu" anlamındaki iki rivayet, daha önce aktardığımız hadislerle tearuz halindedir. Zira muaraza şartlarına sahip olan bir hadis, birden çok hadise muaraza edebilir.

Hem Evsat el-Beceli'den hem de Ebû Ubeyde'den nakledilen hadiste Hz. Ebû Bekir'in bu hutbeyi Peygamber Efendimizin vefatından bir sene sonra verdiği açıkça söylenmiştir. Rivayetler bu yönü ile de önceki hadislerle çelişiktir. Hadisi Ebû Bekir'in (r.a.) iki defa, birer sene arayla nakletmiş olması ihtimal dahilinde olmakla beraber; bu gruptaki hadislerin sayıca az ve senedlerinin tenkit edilmiş olması bu olasılığı zayıflatmaktadır.

Bu gruptaki hadislerin tenkit edilebileceği bir diğer nokta ise, rivayetlerin *cevamiu'l-kelim* üslubuna uygun olmamasıdır: "Hiçbir kimseye muâfâttan sonra kesin inanç gibi bir nimet; küfürden sonra şüphe ve tereddütten daha ağır (bir şey) verilmemiştir." şeklindeki bölümünde yakînî iman ve afiyet mukayesesindeki sıralama, mukabeleye⁷⁰ aykırıdır. Yani kesin inanç ile şüphe ve

⁶⁹ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/185. (No. 44).

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ - يَغْنِي الْبَنَ صَالِح - عَنْ سُلَيْمِ بْنِ عَامِرٍ الْكَلَاعِيِّ عَنْ أَوْسَطِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَنَةٍ، فَأَلْفَيْتُ أَبَا بَكْرٍ يَخْطُبُ النَّاسَ، فَقَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْأَوَّلِ، فَحَقَّقْتُهُ الْعَبْرَةَ ثَلَاثَ مَرَارٍ، ثُمَّ قَالَ: " يَا أَيُّهَا النَّاسُ، سَلُوا اللَّهَ الْمَعَاوَةَ، فَإِنَّهُ لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِثْلَ يَتِّينٍ بَعْدَ مَعَاوَةَ، وَلَا أَسَدًا مِنْ رَبِيَّةٍ بَعْدَ كَعْبٍ، وَعَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ، فَإِنَّهُ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَهُمَا فِي الْحَقِّ، وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ، فَإِنَّهُ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَهُمَا فِي النَّارِ

⁷⁰ "Mukabele bed'i ilminde anlamı güzelleştiren söz sanatlarından biri olup tekâbü'l adıyla da geçer. Mukabelede güzelliğin kaynağı karşıt veya uyuşan anlamlar arasındaki dizim armonisidir. Meselâ, "Artık onlar az gülsünler, çok ağlasınlar" ifadesinde (et-Tevbe 9/82) yer

tereddüt mukâbele edilebilir olmakla beraber küfür ile âfiyet birbirinin mukabilidir. Cümlelerin iki tarafının birbiri ile uyumlu olması için “Hiçbir kimseye kesin bir inançtan sonra muâfât gibi bir nimet; küfürden sonra şüphe ve tereddütten daha ağır (bir şey) verilmemiştir.” olması anlatım kaidelerine uygundur. Bu sebeple hadisin *maklub* rivayet edilmiş olması büyük olasılıkla muhtemeldir.

3. Yakînî iman ve muâfâtı eşdeğer zikreden rivayet

Yakînî iman ve muâfâtın, atıf vavı kullanılarak eşdeğer anıldığı rivayet de mevcuttur.

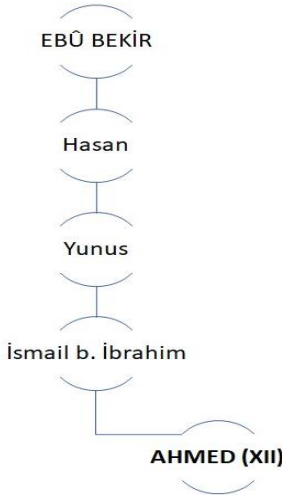
3.1. Kaynak

Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde geçen hadis şu şekildedir: (XII.)

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ يُونُسَ ، عَنِ الْحَسَنِ ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ حَطَبَ النَّاسَ فَقَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ لَمْ يُعْطُوا فِي الدُّنْيَا خَيْرًا مِنَ الْيَقِينِ وَالْمُعَافَاةِ ، فَسَلُّوهُمَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ .

... Hasan şöyle demiştir: Ebû Bekir (r.a.) halka hutbe verdi ve şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.) “Ey insanlar, insanogluna dünyada sağlam bir iman ve muâfâtan daha hayırlı bir şey verilmemiştir. O halde, bu ikisini Aziz ve Celil olan Allah’tan isteyiniz, buyurmuştur.”⁷¹

3.2. İsnad Şeması

alan “az” ve “gülsünler” öncülleri (mukaddemât) “çok” ve “ağlasınlar” ikincileriyle (sâneviyyât) karşı karşıya getirilmiştir.” İsmail Durmuş, “Mukabele” *DİA*, (İstanbul: TDV, 2006), 31/101-102.

⁷¹ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/183. (No. 38).

3.3. Sened tetkiki

(I.) Hadis: İsmail b. İbrahim⁷²→ Yunus⁷³→ Hasan el-Basrî⁷⁴→ Ebû Bekir: Hasan el-Basrî, Ebû Bekir'den (r.a.) hadisi mürsel rivayet etmiştir. Senedindeki inkita' sebebiyle isnadı hakkında zayıf⁷⁵ veya sahih ligayrihi⁷⁶ hükmü verilmiştir.

3.4. Metin ve muhtevası

Hadis-i şerifte yakînî iman ve muâfât arasında herhangi bir sıralama yapılmadan ikisi “ve” bağlacı ile art arda sıralanmış; insanoğluna dünyada yakînî iman ve muâfâttan daha hayırlı bir şey verilmediğine işaret edilmiştir. “Ve” bağlacı eş değer kelimeleri birbirine bağladığından bu hadisi ayrıca zikretmek uygundur. Allah'tan (c.c.) hem yakînî iman hem de âfiyet istenmesinin emredilmesi yönüyle de diğer rivayetlerden farklıdır.

Hadisin bazı varyantlarında geçen ahlakî tavsiyeler, rivayetin mekânı ve zamanı hakkında bilgi, bu rivayette bulunmamaktadır.

3.5. Değerlendirme

Muâfât ile yakînî iman nimetlerini “ve” bağlacı ile eşdeğer sıralayan hadis, senedi açısından tenkit edilmiştir. Atıf vavı ile yakînî iman ve âfiyetin birlikte kullanımında yakînî iman, muâfâttan önce zikredilmiştir. Arap dili kaidelerine göre, atıf vavı eşdeğer kelimeleri/cümleleri bağladığından yakînî imanın üstün olduğu için önce zikredildiği gibi bir sonuca ulaşamaz. Bu sebeple yakînî iman ve âfiyet kıyasında, bu rivayete göre, arada üstünlük farkı yoktur.

Ayrıca önceki hadislerdeki “Allah'tan (c.c.) afv ve âfiyet isteyin” yerine; Allah'tan muâfât ve yakînî iman talep edilmesi emredilmiştir.

Hadis, her iki grupta zikrettiğimiz rivayetlerden farklıdır. Senedi itibarı ile

⁷² İsmail b. Uleyye Ebû Bişr el-Basrî (v. 193). Cerh ve ta'dil âlimlerinin hakkında sika, muhaddislerin önderi, hafız, sebt gibi ifadelerle övdüğü İbn Uleyye, Eyyûb es-Sahtiyânî, Muhammed b. Münkedir, Atâ b. Ebû Rebâh gibi hadis ilminden önde gelen âlimlerden rivayette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, Abdurrahman el-Mehdî, Ali b. el-Medenî ve pek çok kişi de ondan hadis rivayet etmiştir. Basralı'dır. (Zehabî, *Tezkire*, 1/235-236 ve *Siyer*, 10/107/120.)

⁷³ Yunus b. Ubeyd İbn Dînâr el-Basrî (v. 139). Tabînin küçüklerindedir. Enes b. Mâlik'i görmüştür. Hasan el-Basrî, Muhammed b. el-Müsennâ, İbn Sîrin, Atâ, İkrime, Nâfi' hadisi rivayetinde bulunduğu tabiiilerden bazılarıdır. Şu'be, Hammâd b. Seleme, Süfyân es-Sevrî, İbn Uleyye de ondan hadis nakledenler arasındadır. Cerh ve ta'dil âlimleri hakkında övücü sözlerle onun sika olduğunu beyan etmişlerdir. Geniş hadis bilgisine sahiptir. (Buhârî, *Kebir*, 8/402; İbn Ebû İlâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/242; Zehabî, *Siyer*, 288-296.)

⁷⁴ Hasan el-Basrî (v. 110). Hicretin 21. yılında Medine'de doğmuştur. Annesi Ümmü Seleme'nin azadlı kölesi, babası Yecâr ise Zeyd b. Sabit ya da Enes b. Mâlik'in halasının azadlısıdır. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlamıştır. 120 kadar sahabiyi görmüştür. Enes b. Mâlik en çok istifade ettiği sahabîdir. Eyyûb es-Sahtiyânî, Katâde, Vâsil b. Atâ, Mâlik b. Dînâr gibi pek çok ravi ondan istifade etmiştir.

⁷⁵ Ahmed, *Müsned*, thk. A. Muhammed Şâkir, 1/183.

⁷⁶ Ahmed, *Müsned*, thk. Şuayb Arnaût, 1/212.

tenkit edilmesi ve destekleyen başka rivayetin olmaması, mercuh olmasına sebeptir.

İsa'nın ölümünden metinlerin kayda geçirildiği zaman aralığındaki ağızdan ağza dolaşan sözlü anlatımlar ne kadar güvenilirlerdir?⁷⁷

VII. Sonuç

Yakîni iman ve âfiyet mukayesesinin yer aldığı ilk hadis kitabı, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin *Müsned*'idir. Aynı manadaki hadisler, *Kütüb-i tis'a* müelliflerinden sadece İbn Mâce, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in eserlerinde yer almaktadır. *Müctebâ*'da söz konusu rivayete yer vermeyen Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*'da -yakîni iman ve âfiyeti merkeze almaksızın- "Mes'eletü'l-muâfâti zikru ihtilâfi elfâzi'n-nâkilîne li haberi Ebî Bekri's-sıddîki radiyallahu anhu fi zâlik" başlığı altında konu ile ilgili hadislerin birkaçını bir araya getirmiştir.

Tamamı Hz. Ebû Bekir'den nakledilen, âfiyet ve muâfâti yakîni iman ile kıyaslayan rivayetlerin çoğunda yakîni iman, âfiyet nimetinden üstün; bazısında ise âfiyetin, yakîni imandan üstün olduğu beyan edilmiştir. Bu tearuzun yanı sıra rivayetler arasında Ebû Bekir'in (r.a.) hadisi ne zaman naklettiği konusunda da ihtilaf vardır.

Tetkik ettiğimiz hadis-i şerifler tüm rivayetleri ile *merfu*'dur. Peygamber Efendimizden (s.a.v.) Hz. Ebû Bekir'in işitip naklettiği hadisi, ilk halifeden Evsat el-Becelî, Hz. Ömer, Hz. Ebû Hureyre ve Hz. Rifâ'a b. Râfi' nakletmişlerdir. Bir tek bu hadisi rivayet etmiş bulunan Evsat el-Becelî'ye dayanan tarikler daha çok yaygınlık kazanmıştır.

Evsat el-Becelî'nin -aynen Peygamberimiz (s.a.v.) ve Ebû Bekir (r.a.) gibi hutbe irad ederken hadisi naklettiği Humeydî'nin eserinde geçen rivayetten anlaşılmaktadır. Bu bilgi hadisin müselsel olduğunu göstermektedir. Diğer ravilerin de aynı teselsül devam ettirmiş olmaları -zayıf da olsa- muhtemeldir.

Hadis içerik açısından hayli zengindir. Âfiyet ve yakîni iman mukayesesinde, rivayetin yeri ve zamanı hakkında bilgi mevcuttur. Ayrıca rivayetlerde bilhassa toplumsal açıdan önemli ahlâki prensiplere dikkat çekilmektedir.

Hadisin farklı rivayetlerinin bir araya getirilmesi rivayetlerde yer alan zaman, mekân ve keyfiyet hakkındaki detayı ortaya koymaktadır. Yakîni iman, âfiyet nimetinden üstün olduğunu ifade eden rivayetlerin sıhhat açısından daha üstün ve sayıca daha çok olması, Ebû Bekir'in (r.a.) hadisi gözyaşları içinde nakletmesi Hz. Peygamberin vefatının hemen akabinde naklettiğine dair bilgileri tercihe sevk etmektedir.

Ebû Bekir'in (r.a.) hüzünlenip ağlayarak hadis-i şerifi nakletmesi, Onun Resûlullah'a (s.a.v.) sevgisini açıkça göstermektedir. Ayrıca hicretin ilk senesinde Hz. Peygamber'in emrettiği şeyleri, Ebû Bekir'in de halifelik görevinin ilk senesinde nakletmesi; onun Peygamberin sünnetine tabi olma noktasındaki

⁷⁷ Ehrman, *İsa'ya Rağmen Hristiyanlık*, 184.

titizliği ile hadisleri öğrenme ve öğretme konusundaki dikkatini de göstermektedir.

Hadislerin çoğunda yer alan ahlakî tavsiyeler, Hz. Ebû Bekir'in hilafete ehliyeti ve idarecilik kabiliyetiyle de irtibatlandırılmalıdır. Zira Ebû Bekir'in (r.a.)-tespitimize göre- daha ilk hutbesinde Peygamber Efendimizden (s.a.v.) aktardığı öğütler, toplumun asayişini sağlayacak ve bir arada yaşamalarını kolaylaştıracak niteliktedir. Âfiyetin ve muâfâtın toplumsal açıdan önemli bu tavsiyeler arasında yer almasının sebebi -muhtemelen- toplumda huzur ve asayişin ancak fertlerin âfiyet içinde bulunmasıyla mümkün olmasındandır.

Âfiyet veya muâfâtın yakînî iman ile kıyaslanması ve derecelendirilmesiyle ilgili rivayetlerin tamamı göz önüne alındığında âfiyetin ne denli önemli bir nimet olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu netice, gerçek hayatla uyumludur. Bu sebeple hadisler arasındaki ihtilaf, "hadislerde âfiyetin önemi anlatılmaktadır ve bu ehemmiyete dikkat çekmek için her biri farklı zamanlarda söylenmiştir" şeklinde cem ve te'lif yöntemiyle çözüme kavuşturulabilir gibi gözükmele beraber, rivayetler bir arada incelendiğinde, bir tek olaydan bahsedildiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ihtilafın, cem ve te'lif metodu ile giderilebilmesi oldukça zayıflamaktadır.

"Âfiyetin veya muâfâtın kesin (yakînî) bir imandan sonra en üstün nimet olduğunu beyan eden", "âfiyeti imandan daha üstün nimet kabul eden" ve "yakînî iman ile muâfâtı eşdeğer zikreden" rivayetler şeklinde incelediğimiz hadisler arasındaki ihtilafı çözmek, ancak tercih yöntemi ile mümkün gözükmektedir. Zira rivayetlerin hepsi aynı hadiseyi anlattığından -cem ve te'lifle neticeye ulaşamadığı gibi- nesih yöntemi ile de ihtilafı gidermek söz konusu değildir.

Rivayetler arasında tercihte bulunurken sened tetkiki -öncelikle- etkili olmuştur. Çünkü tearuz eden rivayetleri "en büyük nimet imandır, âfiyet sonra gelir" şeklinde açıklamak ya da "âfiyet olmasa iman etmekle yükümlü olunmaz" çıkarımını müdafaa etmek aynı ölçüde makuldür. Yakînî iman ve âfiyetin birbirine eşdeğer görülmesi ise her iki gruptaki hadislere aykırıdır. Bu sebeplerle hadisler arasındaki ihtilafın giderilmesinde, tercihte, sened tetkiki belirleyicidir.

Sened tetkikine göre, "âfiyetin yakînî imandan sonra en üstün nimet olduğuna işaret eden" hadislerin isnadları daha sahih ve muttasıldır. Ayrıca tarikeleri sayısal açıdan çoğunluktadır ve farklı bölgelerde yayılmıştır. Zikrettiğimiz nedenler, "âfiyetin, yakînî imandan sonra insanlara bahşedilen en üstün nimet olduğu" yönündeki rivayetlerin "yakînî imanın, âfiyetten sonra insanlara bahşedilen en üstün nimet olduğuna dair" rivayetlere tercih edilmesini gerektirmektedir.

Sened tetkiki haricinde, âfiyetin yakînî imandan daha üstün olduğuna dair rivayette işaret ettiğimiz anlatım bozukluğu ve *tıbak sanatına* (mutabakat ku-

ralına) aykırılık da ilk grupta ele aldığımız *yakîni imanın âfiyetten üstün olduğuna* dair rivayetlerin tercihine yol açan ikinci bir sebep olmaktadır.

“Âfiyetin Yakîni İman ile Kıyaslayan Hadislerin Tetkiki ve İhtilâfın Çözümü”

Özet: Âfiyet, hem bedenî hem de ruhi hastalıklardan uzak olma halidir. Muâfât ise yaratıcının kuluna âfiyet vermesidir. Pek çok hadiste âfiyet ve muâfâtan bahsedilmiştir. Allah Resûlü (s.a.v.) sahâbîlere Allah'tan (c.c.) âfiyet istemelerini tavsiye etmiştir. Hz. Ebû Bekir'den nakledilen “Allah'tan âfiyet -ya da muâfât- vermesini dileyin. Çünkü hiçbir kimseye yakînden/sağlam inançtan sonra asla âfiyetten -ya da muâfâtan- daha üstün hiçbir şey verilmemiştir.” şeklindeki rivayet, âfiyet konulu hadislerden sadece biridir. Temel hadis kaynaklarımızda farklı tarikleri ile yer alan hadis-i şerifte âfiyetin önemi, yakîni imanla mukayese edilerek anlatılmıştır. Ancak hadislerin bir kısmında âfiyetin veya muâfâtın kesin bir imandan sonra en üstün nimet olduğu beyan edilirken bazı rivayetlerde ise âfiyetin imandan daha üstün olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca yakîni iman ile muâfâtı eşdeğer zikreden rivayet de mevcuttur. Âfiyeti sağlam bir inançla kıyaslayan hadislerdeki bu ihtilaf dikkat çekmektedir. Makalemize konu rivayetler, Nesâî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sında, Tahâvî'nin *Şerh Müşkili'l-âsâr*'ında yer almıştır. Ancak âfiyet ve yakîni iman derecelendirmesi ile ilgili ne bu eserlerde ne de başka kaynaklarda herhangi bir açıklama yapılmıştır. Hadisler arasındaki ihtilafa dikkat çekilmemesi ve herhangi bir çözüm önerisi sunulmaması sebeplerine binaen, âfiyeti yakîni iman ile kıyaslayan hadisler çalışmamıza konu edilmiş ve tetkike tâbi tutulmuştur. Araştırma, ilk dönem hadis kaynakları ile sınırlandırılmıştır. Hadislerde yer alan -âfiyet ve yakîni iman dışındaki- diğer konulara ihtilafı çözme noktasında katkıları varsa işaret edilmiştir. Bu makalede, rivayetteki ihtilafı çözmek için hadisin farklı tarikleri bir araya getirildikten sonra, isnad şemaları verilmiş, hadisler sened ve metin yönünden tetkik edilmiş ve neticede tearuzun giderilmesi hedeflenmiştir.

Atıf: Elif Eryarsoy AYDIN, “Âfiyetin Yakîni İman ile Kıyaslayan Hadislerin Tetkiki ve İhtilâfın Çözümü”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XXI/1, 2023, pp. 99-124.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Âfiyet, Muâfât, Yakîni iman, Âfiyet talebi.